

מלחמת העולם הראשונה

דודי זינגר

גורמים לפרוץ מלחמה

הגורם הישיר למלחמה

רצח יורש העצר האוסטרו-הונגרי :

גורמי המלחמה היו קיימים באירופה לעיתים מאות שנים, אבל המלחמה פרצה בגלל רצח . ב- 28 ביוני 1914 קרה הדבר שהיה עתיד לסחוף את אירופה כולה למלחמה כלל עולמית. אזרח סרבי גברילו פרינציפ, שהיה לאומני-קנאי, ירה והרג ביום א' ה- 28 ביוני 1914 את **פרנץ פרדיננד, יורש העצר האוסטרו-הונגרי** ואת אשתו בזמן הביקור בסרייבו, בירת בוסניה שהייתה בשליטת אוסטרו-הונגריה.

רצח זה גרם לתחילת מלחמת העולם הראשונה. כיוון שהרוצח היה סרבי, הכריזה אוסטרו-הונגריה מלחמה על סרביה. ברגע זה הופעלה מערכת הבריתות הסבוכה, ואירופה עלתה על דרך המלחמה הכוללת.

ידע כללי: הניסיונות הדיפלומטיים של בריטניה למנוע את המלחמה כשלו, בזו אחר זו הכריזו מדינות אירופה על מצב מלחמה ביניהן והמלחמה יצאה לדרך: אוסטרו-הונגריה הכריזה מלחמה על סרביה, גרמניה הכריזה מלחמה על רוסיה וצרפת, בריטניה הכריזה מלחמה על גרמניה, יפן הכריזה מלחמה על גרמניה והאימפריה העות'מאנית הצטרפה למלחמה לצידה של גרמניה ומדינות המרכז.

גורמים עקיפים:

1. מערכת בריתות:

החשדנות ההדדית בין המעצמות דחפה אותן לחתום **בבריתות הגנה** זו עם זו וזו נגד זו. כל מעצמה חששה שמא שתי מדינות יתקפו בו-זמנית את גבולותיה, ושמא ישתנה מאזן הכוחות באירופה.

1. בשנת 1882 חתמו **גרמניה, אוסטרו-הונגריה ואיטליה** את "**הברית המשולשת**" – ברית הגנה ואי התקפה (המדינות הסכימו לעזור זו לזו בכל מצב)

2. בשנת 1907 נחתמה "**ההסכמה המשולשת**" **בין בריטניה, צרפת ורוסיה**. כל מדינה התחייבה להגן על חברותיה האחרות במקרה של מלחמה.

כל הבריתות וההתחייבויות יצרו תלות הדדית בין המדינות. כל סכסוך מקומי, שיצא מכלל שליטה, היה עלול להביא את כל מדינות אירופה למלחמה, הבריתות פיצלו את אירופה לשני גושים יריבים ששרר ביניהם מתח רב:

ברית המרכז - גרמניה, אוסטרו-הונגריה, האימפריה העות'מאנית, ועוד.

מדינות ההסכמה - בריטניה, צרפת, רוסיה, סרביה, ארה"ב ועוד.

2. מירוץ החימוש: כדי למנוע סכנת התקפה ומלחמה פתחו מדינות אירופה במרוץ חימוש, מתוך תפיסה עולם שכוח צבאי יפתור בעיות מדיניות.

מדינות אירופה השקיעו כספים רבים להגדלת הצבא ולייצור כלי נשק חדשים והרסניים. כל מעצמה הרגישה שהיא מספיק חזקה במקרה שתפרוץ מלחמה, ואף רצו לנסות את היכולת של הנשק החדש.

בשנים אלו הגדילו המעצמות את תקציבי המלחמה שלהן, הצטיידו בנשק רב וחוקקו חוקים להארכת משך השירות הצבאי כדי שיוכלו לתחזק את צבאותיהן הענקיים.

ערב מלחמה האמינה כל מעצמה ביכולתה לנצח במלחמה תוך זמן קצר, ומפקדי הצבאות לחצו לצאת למלחמה כדי להבליט את יכולתם בשדה הקרב.

3. המירוץ האימפריאלי:

המושג אימפריאליזם - מבטא הלך רוח מחשבתי, שהתפתח באירופה בסוף המאה ה-19, אשר דחף מדינאים אירופיים רבים לפעול להרחבת שליטתה של מדינתם על ארצות שמחוץ ליבשת אירופה.

האימפריאליזם גרם לתחרות ביו המעצמות על השליטה בשטחים שונים ברחבי העולם.

המדינאים אשר החזיקו בתפיסה האימפריאליסטית האמינו שעוצמתה ויוקרתה של מדינתם נמדדות בממדי השטח הנשלט על-ידה. השאיפה להשתלטות אימפריאליסטית באה לידי ביטוי בעיקר באפריקה (אשר כ – 90 אחוז משטחה נשלט על ידי מעצמות אירופיות) וביבשת אסיה.

תהליך ההשתלטות האימפריאליסטי על ארצות שמעבר לים התאפשר תוך ניצול חולשתן המדינית והצבאית של הארצות הנכבשות.

מכיוון שמדינות אירופה התחרו זו בזו על השתלטות על שטחים נוצרו מתיחויות באירופה ונדמה היה שאירופה עומדת על סף מלחמה.

4. ההשתייכות הלאומית: תפיסה קיצונית שייחסה חשיבות מכרעת להשתייכות הלאומית, הביאה להתפרצות ומוחצנות של רגשות לאומיים שהביאו למאבקים קשים בין לאומים שונים.

לדוגמא: מתחים לאומיים באימפריה האוסטרו-הונגרית; מתיחות לאומית בין צרפת וגרמניה; מתיחות לאומית בין המעצמות האירופיות על רקע האימפריאליזם.

בני הלאום במדינות הלוחמות גילו התלהבות בראשית המלחמה וגילו נכונות להקריב קורבנות למען הצלחת מדינתם; קבוצות לאום שונות, שלא היו בעלות מדינות ריבוניות, שאפו לנצל את המלחמה לקידום מטרותיהן.

מאפייני מלחמת העולם הראשונה

מלחמה טוטאלית:

מלחמה טוטאלית (מלחמה כוללנית) שהקיפה את המספר הגדול ביותר של מדינות שלקחו בה חלק, כאשר חלק מהמדינות היו פעילות מאוד במלחמה, וחלק מהמדינות היו עם השתתפות סמלית יותר.

מלחמה טוטאלית לא משפיעה רק בחזית, אלא גם בעורף. מיליוני אזרחים ואזרחיות לקחו בה חלק בחזית או בעורף על ידי עבודה בבתי החרושת, בתחבורה ובשירות הציבורי. ולכן מלחמה טוטאלית משפיעה על כל תחומי החיים, והיא דורשת מהמדינה לגייס את כל המשאבים שלה על מנת שהיא תוכל להמשיך ולהילחם. **המלחמה הטוטאלית גורמת לטשטוש הגבולות שיש בין החזית לעורף.**

מלחמת חפירות:

על פי התכנונים המלחמה הייתה אמורה להימשך מספר חודשים, אך היא הפכה למלחמת חפירות שנמשכה כארבע שנים. **מלחמת חפירות היא מלחמה נייחת - ללא תזוזה, וללא התקדמות, כאשר אף צד לא מצליח להכניע את הצד השני.**

כל ניסיון התקפה גבה מחיר אנושי כבד ביותר.

קרבות כמו "ורדן" או "הסום" גבו מחיר של מאות אלפי אנשים, אך ללא שינוי משמעותי.

המלחמה גרמה נזק נפשי כבד ביותר לחיילים ולחברה, אך למרות התוצאות הקשות היו כאלה שראו במלחמה מבחן של אומץ, חברות וגבריות.

כלי נשק חדישים :

במהלך המלחמה החלו להשתמש בטכנולוגיות לחימה חדישות. בתחילת המלחמה חיל הפרשים היה אחד מהחיילות החשובים, אך **במהלך המלחמה החלו הצבאות להשתמש במטוסים, צוללות, תותחים, טנקים, מרגמות, מקלעים אוטומטיים ואף לוחמה כימית.** המטוסים הופעלו לצורכי סיור, ריגול ותקיפה. התותחים והמרגמות היו חשובים במלחמת החפירות. הטנקים היו גורם מכריע בקרבות היבשה.

תעמולה :

המדינות הלוחמות נוקטות בתעמולה. כל מדינה השתמשה בתעמולה לשני דברים :

א. לחזק את הלוחמים והאוכלוסייה שלה.

ב. לערער את כוח עמידתו של האויב.

דוגמאות לסוגי תעמולה :

א. הפצת שמועות.

ב. פרסום ידיעות בעיתונים.

ג. הפצת קריקטורות.

ד. הטלת כרוזים ממטוסים לתוך שטח האויב.

כלכלת מלחמה-

הכלכלה הייתה מגויסת למלחמה. רבים מהעובדים בחקלאות ותעשייה נעדרו מעבודתם.

כלכלת המדינה הייתה צריכה לספק גם את צורכי הלוחמים וצורכי העורף. הייצור הוגבר, והתרכז בצורכי מלחמה, כאשר בעורף בלט המחסור. המצב גרם לכניסת נשים לתחומי עיסוק גבריים מובהקים.

הערות:

היהודים מושפעים מן המלחמה-

עם פרוץ המלחמה נקראו יהודים רבים אל דגלה של המדינה שבה חיו ונשלחו לחזית. כך נמצאו לוחמים יהודים גם בצבאותיהן של מדינות ההסכמה וגם בצבאותיהן של מדינות המרכז, **ולא פעם היה עליהם להילחם זה בזה.**

הצטרפות ארה"ב למלחמה:

ארה"ב במהלך המלחמה שמרה על ניטרליות, אך החליטה ב-1917 להצטרף למדינות ההסכמה, מתוך דאגה לדמוקרטיה. אולם היה גם מניע כלכלי, הפעילות של הצוללות הגרמניות באוקיינוס האטלנטי במהלך המלחמה, פגעו במסחר שארה"ב ניהלה עם מדינות אירופה.

מלחמת העולם - נקודת משבר של המודרנה-

המלחמה הדגישה את הפער שהיה קיים בין המדינות שהונהגו ע"י שליט ריכוזי, לבין המדינות הדמוקרטיות. המתח בין המדינות הפך למעשה למתח בין צורות משטר.

המלחמה הובילה את אירופה ואת העולם למשבר שלא היה כמותו לפני כן. הצטרפותה של ארה"ב למערכה באירופה, הכריעה את המלחמה ומדינות ההסכמה מנצחות את המלחמה. המלחמה גבתה מחיר יקר.

קיימות הערכות לגבי מספר ההרוגים בין 8 מיליון ל-20 מיליון חללים. חלק מההערכות מתייחסות לחיילים וחלק מתייחסות גם לאזרחים שנהרגו במהלך המלחמה.

בינואר 1919 החלו דיוני ועידת השלום בוורסאי, בקרבת פריז.

ההסכם הבולט ורב המשמעות נחתם עם גרמניה, מנהיגת מדינות המרכז. "חוזה ורסאי".

חוזה ורסאי-

28-ביוני 1919 חתמו הגרמנים על חוזה שלום בורסאי, עם המדינות המנצחות.

את תנאי החוזה הכתיבו ארבעת המנצחות: ארה"ב, צרפת, בריטניה ואיטליה. לכל אחת מהן היו מטרות גלויות ונסתרות, אותן הציגה בין דרישותיה.

וודרו וילסון (ארה"ב) – אידיאליסט שלא חיפש נקמה. רצה הסכם הוגן עבור גרמניה. לאפשר את מימוש זכות ההגדרה העצמית לעמים השונים ולהקים את חבר הלאומים.

ג'ורג' קלמנסו (צרפת) – ביקש להבטיח את בטחון צרפת ע"י החלשת גרמניה, השפלתה, דרישה לתשלום פיצויים גבוהים והעברת שטחים (אלזס לורין).

לוד ג'ורג' (אנגליה) – רצה פשרה שתחליש את גרמניה אך לא תחזק את צרפת יותר מדי. רצה לשמור על ההגמוניה הבריטית.

אורלנדו (איטליה) – לא נקט עמדה בקשר לאירופה. פעל להשגת שטחים.

הגרמנים כעסו מאוד וטענו שסעיפי חוזה אינם הולמים את מסמך 14 הנקודות של וילסון.

הם חתמו על חוזה ורסאי בחוסר רצון ותחת איומי מדינות ההסכמה שאם לא יחתמו תתחדש המלחמה. בחוזה זה ביקשו המדינות המנצחות להחליש את גרמניה בצורה כזו שהיא לא תוכל לעולם לפתוח במלחמה חדשה. חוזה ורסאי פגע בכלכלה, בצבא, בשטחים ובעיקר בגאווה של העם הגרמני. הגרמנים ראו בהסכם **ורסאי הסכם משפיל, ויש הטוענים ש"השפלת ורסאי" היא אחת הסיבות המרכזיות לפרוץ מלחמת העולם השנייה.**

סעיפי חוזה ורסאי:

סעיפים טריטוריאליים

גרמניה איבדה שטחים רבים לטובת מדינות חדשות שנוצרו באירופה. כך למשל היא איבדה שטח רב לטובת פולין ונוצר "הפרוזדור הפולני" בשטח זה ניתן לפולנים מוצא לים הבלטי והעיר דנציג, עיר נמל חשובה הפכה לעיר חופשית. למדינה החדשה צ'כוסלובקיה ניתן מגרמניה חבל ארץ הררי- "חבל הסודטים". לצרפת נמסרו שטחי אלזס לורן. אזור חבל הריין של גרמניה, בגבול שלה עם צרפת, שהפך לשטח מפורז (כלומר שלגרמנים אסור להכניס ונשק). לשם צבא שטחים נוספים ניתנו לדנמרק ועוד.

תנאים צבאיים

הצבא הגרמני צומצם למאה אלך חיילים בלבד. נאסר על גרמניה להחזיק בצי ימי, נאסר עליה להגדיל את החימוש ונאסר עליה להחזיק כוחות צבאיים בגבול עם צרפת.

פיצויים

הוחלט כי על הגרמנים חובה לשלם פיצויים למדינות שנפגעו ממנה בגלל המלחמה. היות וגרמניה נתפסה כאשמה במלחמה היא חייבת לשלם על הנזק שגרמה. הפיצויים שנדרשו היו גבוהים מאוד, כתשלום ראשון בלבד גרמניה התחייבה לשלם 5 מיליארד דולר לצרפת. לא נאמר לה בשלב זה כמה תצטרך לשלם בהמשך.

לסיכום

גרמניה הרגישה מושפלת מהתנאים הקשים של חוזה ורסאי וראתה בהם הסכם לא הוגן. יש הטוענים שמלחמת העולם השנייה פרצה, בין היתר, בגלל תחושת ההשפלה בורסאי, והצורך של הגרמנים להחזיר לעצמם את הכבוד האבוד.